

ПРО ДЕЯКІ ЧИННИКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ОВОЛОДІННЯ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ

В статті виділено та схарактеризовано низку чинників ефективного оволодіння іноземною мовою, зокрема, мотивацію до її вивчення, адекватно підібрану методику, повне використання природних здібностей індивіда, раціональну організацію самостійної роботи; визначені деякі шляхи посилення впливу цих чинників.

Ключові слова: іноземна мова, чинники впливу, ефективність, мотивація, здібності, самостійна робота.

Без сумніву, для успішного вивчення іноземної мови (ІМ), особливо англійської, значення володіння якою в сучасному глобалізованому світі важко переоцінити, потрібні, в першу чергу, терпіння і старанність. Проте існує низка чинників, без яких оволодіти ІМ виявляється проблематичним навіть для найвідповідальніших і працелюбних студентів.

Психолого-педагогічна проблема ефективності освоєння іноземної мови є предметом дослідження багатьох авторів (В. Артемов, М. Баришніков, Б. Беляєв, І. Бім, Н. Вітт, І. Зимня, М. Кабардов, М. Каспарова, А. Маркова та ін.). Однак бракує чіткого розуміння, які чинники є пріоритетними, такими, без яких, або навіть за відсутності одного з яких, вивчення ІМ приречене на невдачу.

Мета статті – виділити й охарактеризувати деякі пріоритетні чинники ефективного оволодіння іноземною мовою, виявити шляхи посилення їх впливу.

На наш погляд, чинниками, які в першу чергу впливають на процес оволодіння іноземною мовою, є, по-перше, мотивація того, хто вивчає ІМ, по-друге, правильно підібрана методика, по-третє, максимально повне використання природних здібностей, зокрема, особливостей індивідуальної пам'яті, по-четверте, раціональна організація самостійної роботи тих, хто вивчає мову.

Одним із суттєвих чинників, які сприяють підвищенню успішності навчальної діяльності, максимальної активізації всіх резервів особистості, є мотивація як система потреб, мотивів, інтересів, прагнень, ідеалів, цілей, установок, емоцій. Навчальна діяльність регулюється потребами, які створюють мотивацію навчальної діяльності того, кого навчають. Пізнавальні інтереси до конкретних навчальних дисциплін, наміри, прагнення студента визначають не просто бажання вчитися, а означають вже конкретну спрямованість діяльності на оволодіння певним навчальним матеріалом, зокрема, іншомовним.

Складниками мотивації є найрізноманітніші внутрішні потреби людини. Це може бути й бажання поїхати за кордон, і прагнення до матеріального благополуччя завдяки високооплачуваній роботі, шанси на отримання якої підвищуються, завдяки володінню ІМ, і просто бажання стати освіченою людиною. Чим сильніше мотивація, тим успішніше студент вивчає мову і тим більше задоволення він отримує від власних успіхів.

Продуктивна роль установок, інтересів, емоційних переживань суб'єкта в процесі оволодіння ІМ давно відома. Найважливішим чинником утворення міцних слідів у пам'яті та їх тривалого збереження в умовах навчальної діяльності є значущість інформації, що пов'язано з мотивацією й установками суб'єкта під час вивчення ІМ. Інформативність матеріалу – одна з важливих передумов ефективності заняття, що впливають на його освітню і виховну цінність, на розвиток студентів. Сучасні методисти наполягають на обов'язковій присутності інформаційного пропуску. Інформаційний пропуск може і має використовуватися постійно: змінюються тільки теми, що відповідають рівню мовної компетенції, – від бесід про вік і заняття членів сім'ї та близьких друзів до обговорення історій з особистого досвіду або обміну враженнями про фільми й книги (у міру оволодіння базовими засобами мови), аж до виявлення найтонших душевних переживань або аналізу внутрішньої і зовнішньої політики країни (при повному оволодінні системою мови) [4].

Окрім інформаційної насиченості змісту навчання ІМ, інтерес до неї може підтримуватися постійним варіюванням мовленнєвих ситуацій: вправи мають забезпечувати постійне комбінування, трансформацію і перефразування мовленнєвих елементів; повторення мовного матеріалу здійснюється завдяки його постійному включенню в тканину заняття; потрібне постійне оновлення всіх складників навчального процесу.

Новизна як компонент методичного змісту заняття істотно впливає на формування пізнавальних інтересів студентів. Тут мається на увазі новизна змісту навчальних матеріалів, новизна форми занять (заняття-екскурсія, заняття-прес-конференція тощо), новизна видів роботи (розумна зміна відомих видів і введення нових), новизна характеру роботи (аудиторна, позааудиторна, факультативна й т. ін.) – інакше кажучи, постійна (в розумних межах) новизна всіх елементів навчального процесу.

Іншим чинником ефективного оволодіння ІМ є правильно підібрана методика її викладання. На сьогодні існує три основні підходи до вивчення ІМ, які окремо або одночасно використовуються у ВНЗ і лінгвістичних школах: класичний, комунікативний і природний. Крім того, ці підходи можуть доповнюватися тими або іншими авторськими впровадженнями, що дозволяють полегшувати вивчення граматики, запам'ятовувати значення слів і прискорювати процес оволодіння мовою. Відповідно до сучасних поглядів на викладання іноземних мов, для отримання максимальних результатів слід об'єднувати

всі три методичні підходи: спочатку доповнювати класичний (граматико-перекладний) метод комунікативним, а потім переходити до природного, такого, що передбачає максимально повне занурення в мову.

Використання тільки одного з трьох вищезгаданих підходів (у відриві від двох інших) найчастіше призводить до негативних результатів. Так, акцент на популярний до 80-х років минулого століття граматико-перекладний підхід стандартно призводив до відсутності у тих, хто навчається, навичок "живого" мовлення. Природний підхід, тобто занурення невідповідної людини в іншомовне середовище, є доцільним тільки для маленьких дітей, у яких процес вивчення ІМ відбувається паралельно з пізнанням навколишнього світу. Не менш сумно виглядає й перегин у бік комунікативного підходу. Якщо студентів учити за допомогою тільки "живого" спілкування, давати їм обмежені пояснення відносно граматики, не формувати навички перекладу з рідної мови на іноземну, то, в результаті, слухачі говоритимуть або завченими мовними штампами, або некоректною мовою з багатьма помилками.

Тому, як свідчать дослідження і доводить власний досвід викладання ІМ, максимально ефективною здається побудова такого курсу навчання ІМ, який поетапно об'єднує всі три підходи, навіть у рамках одного окремо взятого заняття.

Наступним чинником впливу на процес вивчення ІМ є максимально повне використання природних здібностей індивідів. У викладанні ІМ далеко не завжди враховується той факт, що ефективність засвоєння мови залежить від психологічних особливостей тих, хто навчається. Їх розділяють на аудіалів, візуалів і кінестетиків. З них перші засвоюють велику частину інформації на слух. Слід зазначити, що і зорове, і слухове сприйняття ніколи не зводяться до простої суми відчуттів. Це завжди цілеспрямована діяльність, орієнтована на отримання інформації. При цьому сприйняття візуальної інформації дає на порядок більш високі результати, ніж сприйняття інформації на слух (за даними психологів, 90% інформації про світ людина отримує через зір, 5% – через слух і 5% через інші канали інформації). Кінестетиками в психології називають тип людей, для яких насамперед важливі чуттєвий досвід та емоційне підкріплення. Також вони добре запам'ятовують запахи, тактильні контакти і фізичні дії.

Звідси витікає, що під час введення і тренування навчального матеріалу слід враховувати індивідуальні особливості студентів, комбіновано впливати на всі канали їхнього сприйняття.

Для багатьох важливо усвідомити, що плідне оволодіння ІМ можливо у будь-якому віці. Як показують дослідження, темпоральні і фактичні результати формування іншомовного мислення в осіб зрілого віку зовсім не нижчі, а часом навіть вищі, ніж у підлітків [4]. Це пов'язано з прогресивним характером мислення у людини від дитинства до зрілості, а також з постійним вдосконаленням розумових здібностей. Як відмічає у своїх працях Б. Ананьєв, при визначенні загальної інтелектуальної активності через вікові зрізи була отримана картина стаціонарного стану інтелекту, що знаходиться майже на тому самому рівні з 18 до 60 років. За іншим методом дослідження – лонгітюдинальним, що враховує генетичні зв'язки й індивідуальні показники, результати виявилися ще більше вражаючими: було виявлено різке зростання інтелектуальної активності в осіб розумової праці у віці від 18 до 50 років з подальшим незначним і поступовим зниженням показників.

У структурі інтелекту дорослої людини відбуваються якісні перетворення. Так, у мисленні домінує місце починає займати узагальнення на словесному матеріалі. Центральною характеристикою пам'яті стає об'єм вербального збереження довготривалої пам'яті. Цікаво відмітити також, що у зрілої особи здійснюється перехід інтелекту на нову стадію розвитку, яка характеризується здатністю не лише вирішувати поставлені ззовні завдання, але й самій ставити проблеми. Виникає й уміння вирішувати по-новому старі завдання шляхом включення їх в інший, ширший контекст. З'являється уміння підходити нестандартно до існуючих правил, норм і перетворювати їх (І. Кон, Г. Шемякіна). Звичайно, необхідно умовою досягнення такої стадії виступає постійна інтелектуальна активність особистості в значимих для неї сферах діяльності. Головним стає не лише засвоєння нових знань, але й формування нових інтелектуальних здібностей, нових пізнавальних мотивів, нової системи цінностей, нового ставлення до себе, тобто перехід особистості на новий рівень розвитку [4, с. 27].

Безперечно, необхідно враховувати вікові особливості тих, хто вивчає ІМ. Б. Ананьєв [1] установив, наприклад, при вивченні властивостей уваги, що оптимум її об'єму і вибіркової відноситься до 33 років, оптимум стійкості уваги – до 34 років. Що ж до вікової динаміки пам'яті, то було доведено, що з віком покращуються показники логічної пам'яті в порівнянні з механічною, слуховою у порівнянні із зоровою, погіршуються показники короткочасної пам'яті, а змістовий компонент пам'яті зберігається довше за всі. З цього виходить, що "головне в організації збереження мнемічної діяльності дорослої людини належить змістовій організації матеріалу в установленні міцних змістових зв'язків, що протидіють забуванню" [3, с. 19].

Вивчення індивідуальних особливостей пам'яті в різних видах діяльності давно привело психологів до висновку, що ефективність пам'яті кожного конкретного суб'єкта може бути оцінена за такими показниками, як: швидкість запам'ятовування, тривалість збереження, точність відтворення, готовність до актуалізації в процесі діяльності потрібного об'єму інформації відповідно до змісту пізнавальних або практичних завдань. Ці якості пам'яті детерміновані різними здібностями особистості. Найважливішим показником цих здібностей є рівень сформованості способів змістової переробки матеріалу.

Ця обставина дуже важлива тому, що в певний момент усі ми покидаємо шкільну парту чи студентську лаву, і перед нами відкривається перспектива стосовно вивчення ІМ: або через якийсь час забути більшість з того, що ми вивчили, або продовжити заняття на курсах чи з приватним викладачем. Але це занадто витратний з огляду на час і кошти шлях, який не може тривати все життя, а тому не має

перспективи. Є ще й третій шлях – розробити власну систему самостійної підтримки і вдосконалення знань і навичок володіння ІМ з урахуванням власних здібностей, про що чомусь незаслужено рідко згадується в методичній літературі.

Зупинимося на перспективі самостійного отримання мовних знань як виділеному нами четвертому чиннику ефективності оволодіння ІМ і розглянемо його переваги й недоліки.

Як до плюсів, так і до мінусів методики самостійного вивчення ІМ можна віднести самостійно розроблений вільний графік навчання. З одного боку, ніхто не може вам нав'язати, скільки і коли треба займатися, ви можете вибирати оптимальний для себе час і тривалість заняття. Хтось може легко засвоювати матеріал упродовж 40-60 хвилин, а у когось фаза активної обробки нових знань не перевищує 20 хвилин, та в будь-якому випадку, краще провести декілька нетривалих занять, ніж одне багатогодинне. До того ж, при самостійному вивченні ІМ деяким темам можна приділити більше уваги, щось посилено повторити, регулюючи інтенсивність процесу навчання. З іншого боку, важко змусити себе займатися регулярно, дуже важливою є мотивація. Можна знайти безліч причин, щоб відкласти або перервати заняття. Звична домашня обстановка сприяє спокійному вивченню нового матеріалу. Відсутній елемент ніякості, коли людина просто боїться говорити у присутності сторонніх, не бажаючи опинитися у незручному становищі.

Доступність і різноманітність матеріалу для вивчення – ще одна важлива перевага при самостійному вивченні іноземної мови. Величезна кількість друкованих видань і мережевих ресурсів готова допомогти будь-кому вивчати мову. Той, хто навчається, може самостійно вибрати формат, методику вивчення, знайти те, що максимально відповідає його індивідуальним потребам.

З очевидних недоліків самостійного вивчення мови можна виділити такі. Негативно позначитися на процесі навчання може відсутність контролю ззовні. Дещо утрудняє процес навчання відсутність "живого" спілкування. Крім того, вкрай необхідно виробити для себе ефективні способи запам'ятовування і збереження в пам'яті отриманої інформації.

На думку С. Бочарової [2], найважливішою особливістю довільного запам'ятовування є його опосередкованість різними прийомами, способами. Тому рівень оволодіння способами змістової організації матеріалу є одним з провідних чинників ефективності навчання.

Дослідниками довільного запам'ятовування були вивчені різні способи вирішення мнемічних завдань. Ці способи можуть бути поділені на дві групи (екстеріоризовані, практичні) і внутрішні (інтеріоризовані, інтелектуальні). До перших відносяться створення і використання різних знаків, символів (зарубки на дереві, зав'язування вузликів, графічні зображення, малюнки, записи), а також предметне угруповання, промовляння вголос та ін. До інтеріоризованих актів відносяться різні прийоми змістової переробки інформації, пов'язані з внутрішньою промовою, з ідеомоторними реакціями, повторення про себе, аналіз, синтез, класифікація, групування матеріалу, виділення і вербальне позначення опорних пунктів, раціонально організоване повторення та інші розумові операції.

Можна використати різноманітні мнемотехніки, які є сукупністю прийомів і способів, що полегшують запам'ятовування та збільшують об'єм пам'яті шляхом утворення штучних асоціацій. Існують асоціації за контрастом, за схожістю, за звучанням, за коренем слова, узагальнювальні, доповнюючі. Головні в утворенні асоціацій – це яскравість образу, незвичність, нестандартність, абсурдність, несподіванка, новизна. Необхідно навчитися запам'ятовувати нові слова так, щоб між зоровим образом і словесним позначенням встановилися зв'язки. При вивченні ІМ основне завдання – це поповнення словникового запасу. Для уникнення "зубріння" можна використати такі методи й прийоми: метод ключових слів, метод взаємодії усіх відчуттів, виділення опорних пунктів, так званих "зачіпок". Можна використати прийоми групування, класифікації, розбиття матеріалу на частини за сенсом, схематизація та структуризація при вивченні граматики. Знаходить застосування метод парних асоціативних зв'язків, порівняння з іншими мовами. Прекрасно зарекомендував себе прийом виділення написаного кольором, розміром, об'ємом, нумерацією. Добре тренує пам'ять промовляння і заучування прислів'їв, кліше, приказок, скоромовок.

Дуже важливим для запам'ятовування є повторення, причому, повторення "за папірцем" абсолютно неефективне. Строго кажучи, коли людина повторює, дивлячись у підручник, це вже не є повторення, а повторне сприйняття інформації.

Мнемотехніка чітко розділяє ці два процеси. У мнемотехніці повторенням називається відтворення інформації виключно по пам'яті. Якщо ви заздалегідь не сформували систему допоміжних опорних образів, то процес рівномірного повторення (пригадування) великої кількості нових слів і фраз украй складне. А ось наявність у пам'яті системи опорних образів, на яких фіксується новий навчальний матеріал, робить можливим його ефективне повторення надалі.

Психологи дійшли висновку про необхідність двадцятикратного проходженні мовної одиниці через зорово-слуховий аналізатор для того, щоб її відтворення згодом не викликало утруднень. Це означає, що в багатьох випадках не менш ніж двадцятикратне повторення і закріплення матеріалу за допомогою системних мовних і мовленнєвих вправ забезпечує його перехід у довготривалу пам'ять. При цьому, як відмічав С. Рубінштейн, процес усвідомлення та запам'ятовування значення відповідного слова або терміну оптимізується при вживанні його стосовно того або іншого окремого випадку, тобто при введенні його в конкретний предметний контекст.

Крім того, слід також зазначити, що, як виявлено вченими, у короточасній пам'яті може зберігатися тільки обмежений об'єм інформації (7 ± 2 одиниці), тоді як у довготривалій пам'яті інформація може зберігатися все життя. З цього можна зробити висновок, що одночасне оволодіння більш ніж дев'ятьма

одинацями (скажімо, лексичного матеріалу) не сприяє їх успішному засвоєнню. Тому кожна нова порція матеріалу має бути не лише строго дозована, але й підкріплена достатньою кількістю вправ, що забезпечують її перехід у довготривалу пам'ять.

Г. Челпанов зазначає, що немає засобу удосконалення пам'яті окремого індивіда так, щоб вона виходила за межі, обумовлені його психофізичною організацією. У кожного індивіда та або інша природжена психофізіологічна організація є вирішальною, на відміну від усіх вправ, які пропонує мнемотехніка [5].

Ця думка давно вже була висловлена знаменитим англійським філософом Локком з дивовижною ясністю: "Говорять, що дітей потрібно примушувати учити напам'ять для того, щоб тренувати і покращувати їхню пам'ять. Але це невірно, бо очевидно, що силою пам'яті людина зобов'язана щасливому організму своєму, а не будь-якому поступовому вдосконаленню її за допомогою вправ. Ксеркс був у змозі назвати ім'я кожного простого солдата у своїй армії, і я вважаю, що цю дивовижну здатність він придбав не заучуванням своїх уроків у дитячі роки" [5, с. 691-692].

Кращі прийоми запам'ятовування не мають прямого відношення до мнемотехніки як до мистецтва, тому що правильні прийоми вивчення можна засвоїти і поза мнемотехнікою, тому кожен повинен знайти для себе ті з них, які найбільше відповідають його індивідуальним здібностям.

Таким чином, у статті зроблено спробу виділити й схарактеризувати низку чинників, що впливають на процес засвоєння іноземної мови. До цих чинників відносимо: мотивацію до вивчення ІМ, адекватно підібрану методику, максимально повне використання природних здібностей, зокрема особливостей індивідуальної пам'яті, раціональну організацію самостійної роботи з вивчення ІМ. Запропоновано деякі способи посилення дії цих чинників.

Проте процес удосконалення засвоєння ІМ, виявлення чинників, що впливають на цей процес, є предметом досліджень фахівців у всьому світі, тому слід продовжити пошук методів, форм і прийомів, що забезпечують ефективне оволодіння ІМ.

Використані джерела

1. Ананьев Б. Г. Некоторые проблемы психологии взрослых / Б. Г. Ананьев. – М. : Знание, 1973. – 52 с.
2. Бочарова С. П. Психология и память. Теория и практика для обучения и работы / С. П. Бочарова. – Х. : Изд-во Гуманитарный Центр, 2007. – 384 с.
3. Зимняя И. А. Психология слушания и говорения : автореф. дис. ... докт. психолог. наук / И. А. Зимняя. – М., 1973. – 52 с.
4. Камянова Т. Успешный английский. Современный подход к изучению английского языка / Т. Камянова. – М. : ООО "Дом Славянской Книги", 2008. – 512 с.
5. Психология памяти / Под ред. Ю. Б. Гиппенрейтер и В. Я. Романова. – М. : ЧеРо, 2000. – 816 с.

Саенко Н. В.

О НЕКОТОРЫХ ФАКТОРАХ ЭФФЕКТИВНОСТИ ОВЛАДЕНИЯ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКОМ

В статье выделен и охарактеризован ряд факторов эффективности овладения иностранным языком, в частности, мотивация к его изучению, адекватно подобранная методика, полное использование природных способностей индивида, рациональная организация самостоятельной работы; указаны некоторые пути усиления влияния этих факторов.

Ключевые слова: иностранный язык, факторы влияния, эффективность, мотивация, способности, самостоятельная работа.

Sayenko N. V.

ABOUT SOME FACTORS OF FOREIGN LANGUAGE ACQUISITION

In the article a number of factors of effective foreign language acquisition are distinguished and characterized, in particular, motivation to learning a foreign language, adequately selected methods, full use of the learner's natural abilities, rational organization of self-guided work; some ways of strengthening the influence of these factors are pointed out.

Key words: foreign language, factors of influence, efficiency, motivation, abilities, self-guided work.

Стаття надійшла до редакції 29.08.13

